

(Ne)bezpeční Romové? Analýza významu bezpečnosti ve vztahu k Romům ve vládních dokumentech České a Slovenské republiky¹

Václav Walach²

Katedra antropologie, FF ZČU, Plzeň

Roma: Insecure or Dangerous? An Analysis of the Meaning of Security in Relation to Roma in the Czech and Slovak National Documents. The present paper engages with the semantic relationship between security and Roma in the context of Central European liberal democracies. On the basis of comparative analysis of Czech and Slovak strategic documents, it is pointed out that an ambivalent construction of the (in)security of Roma occurs. The Roma are seen both as threatened and threatening. Whether it is done directly or via the production of specific categories such as the "socially inadaptable", this presents a challenge for liberal governance. In conclusion, this illiberal tendency is identified with the phenomenon of "reasonable anti-Gypsyism", and policy suggestions are drawn up. *Sociológia* 2016, Vol. 48 (No. 2: 172-191)

Key words: security; the Roma; Roma integration policy; crime; social exclusion, anti-Gypsyism

Úvod

Romové mohou být chápáni nejen jako největší transnacionální evropská menšina, čítající 10 až 12 milionů lidí, ale také jako ta nejohroženější, co se lidských práv týče. (AEDH 2012; CoE 2012; OSCE 2000) Vedle fyzického násilí se Romové potýkají s diskriminací na poli bydlení, práce, vzdělání a lékařské péče, v důsledku čehož žijí v relativně horších podmínkách oproti neromským občanům příslušných států. Přestože útlak Romů není historicky novým fenoménem (srov. Brearley 2001; Hancock 2001; Liégeois 1995), některé zdroje poukazují na zásadní změnu v posledních 10 letech. Vůbec poprvé se „romská problematika“ stala hlavním tématem pro některé politické subjekty napříč Evropou. Přitom byla rámována jako hrozba pro širší společenství, k jejímuž řešení jsou povolávána opatření na hraně zákonnosti, ne-li za ní. (Stewart 2012)

Role evropských států je v tomto ohledu krajně ambivalentní. Na jedné straně se zavazují ke sjednání nápravy přijímáním a implementováním strategií, akčních plánů a doporučení evropských mezinárodních institucí. (ECRI 2011; CEU 2011; ODIHR 2013, 2003) Na straně druhé se samy stávají aktéry útlaku, a to zejména skrze své bezpečnostní aparáty. Na každodenní rovině jsou

¹ Tento text byl podpořen projektem „Bezpečnostní rizika sociálně vyloučených lokalit: Vytváření znalostí a nástrojů pro management a prevenci kriminality“ (VI20152018022). Autor chce poděkovat za cenné připomínky k textu Tomáši Nociarovi, Luboši Kováčsovi a dvěma anonymním recenzentům.

² Korespondence: Mgr. Václav Walach, Katedra antropologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity, Sedláčkova 15, 306 14 Plzeň, Česká republika. Email: vaclav.walach@gmail.com

Romové vystaveni diskriminačnímu zacházení, násilí a ničení majetku ze strany policie. Nezřídka jsou ve jménu bezpečnosti vyháněni z místa svého bydliště bez odpovídající kompenzace, ba dokonce hromadně vyhošťováni do zemí svého skutečného anebo údajného původu. (Bărbulescu 2012; Feischmidt et al. 2013; Kavaliauskaite 2008; Manjikian 2013: 138-156; Marušák – Singer 2009; Merlino 2009; Nacu 2012; O'Nions 2011; Parker 2012; Pusca 2010; Sigona 2011)

Česko a Slovensko má historickou, byť různorodou zkušenost s přítomností Romů. (Guy 2001) Oba státy byly v minulosti kritizovány za zvýšené porušování lidských práv příslušníků romských minorit a odstraňováním této skutečnosti byl podmiňován jejich vstup do evropských organizací. (Tesser 2003; Vermeersch 2003a, b) Bezpečnostní dimenze byla v tomto ohledu zvláště akcentována; vyčítána byla především neschopnost či neochota identifikovat a adekvátně postihovat rasisticky motivované násilí. (Cahn – Trehan 1997; Caparini 2010) Navzdory dílčím úspěchům řada negativ přetrvává. Jak nedostatečné prosazování antidiskriminačního práva, tak nenávislné útoky vůči Romům představují častý terč kritiky mezinárodních organizací směřované vůči českému a slovenskému státu. (ECRI 2014, 2009; ERRC 2012, 2011; FRA 2014, 2009; Výbor OSN 2012)

Tato studie si klade za cíl přispět k dotyčné problematice prostřednictvím komparativní analýzy ústředních vládních dokumentů České a Slovenské republiky. Konkrétně se pokouší zjistit, jakými způsoby je v současnosti v daných kontextech konstruován význam bezpečnosti ve vztahu k Romům. Vzhledem k povaze analyzovaných dat lze předpokládat, že tyto konstrukce mají značný potenciál utvářet jak formulaci a implementaci veřejných politik, tak vlastní stav bezpečnosti občanů romské identity. Jakkoli se tudíž jedná o dílčí výsek předmětného výzkumného terénu, politická funkce těchto dokumentů z nich činí důležité jednotky analýzy.

K dosažení stanoveného cíle je nejprve konceptualizován předmět výzkumu. Bezpečnost je zde chápána jako hustý signifikant, jehož konkrétní význam je vždy diskurzivní, situační a relační. Jakmile bude tento náhled na bezpečnost přiblížen, bude dále osvětlen charakter analyzovaných dat a použité metody. Poslední kapitola se věnuje diskusi výzkumných zjištění. Spolu s identifikací základních rozdílů a shod v konstrukci významu bezpečnosti ve vztahu k Romům jsou zde specifikovány hlavní závěry této studie.

Bezpečnost jako hustý signifikant

Bezpečnost má bezpočet různých a někdy i kontradiktorních významů. Přesto se většina autorů a autorek shoduje, že její význam pro globální, národní i lokální politiku je nezpochybnitelný. (Burgess 2014) V poslední dekádě tak byla bezpečnost charakterizována jako „ústřední model nové politické

imaginace“ (Bubandt 2005: 279), „organizační rámec současného sociálního života“ (Goldstein 2010: 488), „nejdůležitější tropus soudobé politiky“ (Neocleous 2011: 24), „mocné politické slovo“ (Booth 2007: 108), jehož používáním „se stávají myslitelné věci, které by byly běžně politicky neobhajitelné“ (Zedner 2009: 12), či „termín, jenž nemá žádný pevný význam, ale slouží k mobilizaci a legitimizaci specifických (často násilných) akcí“. (de Wilde 2008: 226)

Jak je z tohoto výčtu patrné, důležitost bezpečnosti nespočívá ani tak v tom, co znamená, jako spíše v tom, co dělá. (Srov. Dillon 1996: 16) Jef Huysmans (1998) tuto performativní logiku zachycuje v sémantickém ztotožnění bezpečnosti s hustým signifikantem (*thicked signifier*). Ferdinand de Saussure (2007) ve své lingvistické teorii pojímal signifikant („*to, co označuje*“) jako tu část znaku, jež se překrývá se zvukem, který vydáváme, když vyslovujeme určité slovo – například „bezpečnost“. Druhou půlkou znaku je signifikát („*to, co je označováno*“). Ten představuje určitý mentální koncept, který si obrazně spojujeme se signifikantem. Signifikát je tedy jakýmsi obsahem signifikantu, přičemž vztah mezi oběma složkami znaku je zcela arbitrární.

Všechny významy slov, která používáme, jsou závislé na fixaci vztahu mezi signifikantem a signifikátem. Z toho důvodu jsou významy slov vždy politické, totiž otevřené vyjednávání a soupeření o ustanovení dominantního významu. Podmínkou tohoto procesu je existence ze znaků složeného jazyka, autoreferenční struktury, kde významy slov nepocházejí z mimojazykové reality, ale jen a pouze z ní. (Wæver 1995) Dynamika signifikace („*označování*“) je výhradní záležitostí diskurzu, kde vlastní význam signifikantu je vždy relační povahy. Význam slov vyplývá z jejich rozdílných pozic v jazykovém systému. Signifikant je tím, čím jiný signifikant není. „Bezpečnost“ není „válka“, protože „válka“ není „bezpečnost“.

Je-li bezpečnost myslitelná pouze coby součást „širšího diskurzivního pole, jako terén, na němž jsou performovány početné identity a rozehrávány nejrůznější vztahy“ (Rowley – Weldes 2012: 521), potom je konkrétní logika těchto identit a vztahů tím, co ztělesňuje adjektivum „hustý“ (*thicked*). Huysmans zde navazuje na Clifforda Geertze (1973), jenž tímto pojmem vymezuje svou etnografickou metodu. Cílem „hustého“, potažmo „zahuštěného popisu“ (ibid.: 5) je dekodování významů lidského jednání v závislosti na určité situaci. Může-li jedno gesto oplývat množstvím specifických významů, do popředí analytického zájmu vystupuje kontext, jenž tomuto gestu konkrétní význam propůjčuje. Mrknutí oka může být tajným signálem, stejně jako může být docela bezděčné, a proto bez významu.

Abychom Huysmansův přístup učinili srozumitelnějším, porovnáme jej s podobným způsobem bezpečnostní analýzy. Teorie sekuritizace (Buzan et al. 2005) rovněž staví na diskurzivním, situačním a relačním základu. Oproti

hustému signifikantu se ovšem liší tím, že již předpokládá určitou esenciální logiku bezpečnosti. V návaznosti na realistickou teorii mezinárodních vztahů rozumí bezpečnosti jako přežití určité jednotky tváří v tvář existenčním hrozbám. Aby toho bylo dosaženo, přesouvají aktéři sekuritizace, nejčastěji vlády národních států, určitá témata z běžné politiky do sféry bezpečnosti, kde místo demokratické soutěže a deliberace fungují principy násilné konfrontace a eliminace. A kde pravidla hry determinuje logika války, tam se rovněž využívá nedemokratických postupů, respektive výjimečných opatření. (Huysmans 2008)

Huysmansův příspěvek ke konceptualizaci bezpečnosti tuto logiku („přežití skrze výjimečná opatření“) zpochybňuje na úrovni ontologie. Jestliže je vzhledem k charakteru jazykového systému existence jediné neměnné logiky bezpečnosti vyloučena, musí tuto skutečnost reflektovat také bezpečnostní analýza. Výsledkem je apriorní odmítnutí takového jednostranného uzamknutí významu bezpečnosti, jako to činí autoři teorie sekuritizace, a přiklonění se k realitě neohraničené mnohosti významů, které se manifestují ve specifické podobě v konkrétních diskurzivních kontextech. (Srov. Ciutá 2009) I když tak bezpečnost může teoreticky znamenat cokoli, prakticky jsou meze její interpretace kladeny historickými způsoby rozumění tomuto pojmu. (Srov. Eco 2009)

Huysmans se však nezajímá pouze to, jaký význam je bezpečnosti připisován, ale i to, jak dotyčný význam ovlivňuje sociální vztahy, jakou „specifickou metafyziku života jazyk bezpečnosti implikuje“. (1998: 231) Tím, že se určité významy bezpečnosti materializují v sociální realitě, mění se také její povaha. Z toho důvodu není význam bezpečnosti ani tak reflexí sociální reality, jako spíše silou její konstrukce. Tento konstruktivistický/performativní předpoklad se nachází v jádře hustého signifikantu. Aby však bylo možné zjistit, jak bezpečnost organizuje lidskou zkušenost, je nutné nejprve vyjevit její konkrétní význam, jímž ve studovaném diskurzu disponuje. O to se pokouší následující analýza.

Data a metoda analýzy

V této studii jsou významové limity pojmu „bezpečnost“ dány texturou analyzovaných dat. S ohledem na komparativní rozměr analýzy byly jako výchozí dokumenty vybrány národní strategie romské integrace a posléze doplněny o další materiály, na něž tyto strategie odkazují anebo jinak reflektují zkoumané téma. Především se jednalo o dokumenty tvořící státní bezpečnostní politiku. V případě, že byly některé dokumenty vydávány opakovaně, byly zohledněny pouze jejich nejnovější verze, zveřejněné nejpozději k září 2015, kdy byla analýza dokončena.

Strategie romské integrace do roku 2020 (Vláda ČR 2014) a Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 (Vláda SR 2011)³ zaujímají ústřední postavení v politice zaměřené na začlenění a emancipování Romů žijících na území daných států. V Česku strategii předkládá Odbor lidských práv a ochrany menšin Úřadu vlády, Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, na Slovensku Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity Ministerstva vnútra SR. Na jejich vypracování se podílejí také další zainteresovaní aktéři jako jednotlivá ministerstva, vládní výbory, krajší koordinátoři pro romské záležitosti, nevládní neziskové organizace a mezinárodní instituce. V obou případech jsou schvalovány vládou⁴.

Strategie romské integrace jsou vypracovávány v rámci úsilí Evropské unie o řešení problémů sociální exkluze a diskriminace evropských Romů, které souvisí s cíli klíčové „pro-růstové“ socio-ekonomické strategie „Evropa 2020“ (EC 2010) a právně bylo zakotveno v dokumentu „Rámec Evropské unie pro vnitrostátní strategie integrace Romů do roku 2020“. (CEU 2011) Evropská komise vyzvala členské státy k jejich zhotovení do konce roku 2011. Zatímco Slovensko vytvořilo svou strategii v souladu se stanoveným harmonogramem, Česko svou strategii vypracovalo teprve v roce 2014. Vláda ČR zdůvodnila odklad jednak existencí obdobně zaměřeného dokumentu („Konceptce romské integrace na období 2010 – 2013“), jednak úspornými opatřeními, jejichž optikou byla příprava duplicitního materiálu vyhodnocena jako neefektivní. (ERPC 2012: 5)⁵

Pojetí strategií se u jednotlivých států liší. Ve slovenské je důraz kladen na otázku sociálního vyloučení. Byť jsou mezi cílové skupiny řazeni Romové jako celek, „většina opatření a sociálních intervencí je zaměřena na marginalizované romské komunity“. (Vláda SR 2011: 2) Marginalizované romské komunity představují tu z cílových skupin, jež se odlišuje od Romů jako „národnostní menšiny“ a „romské komunity“. Pro pochopení rozdílů mezi nimi je možné využít tři procesy, s nimiž autoři Strategie SR pracují: stigmatizace, segregace a ghettoizace. Zatímco první se dotýká většiny romské populace, segregaci jsou dodatečně vystaveny pouze některé komunity. Jsou-li navíc zasazeny procesem ghettoizace, tj. naprostým prostorovým oddělením romské a neromské složky obyvatelstva na lokální úrovni a vzájemným odcizením, pak se jedná o marginalizované komunity. (Ibid.: 8-9) Marginalizované romské komunity tudíž označují podmnožinu romské populace čelící sociální exkluzi v nejvyšší míře.

³ Veškeré slovenské citace jsou v tomto textu přeloženy do češtiny vzhledem k jazykové koherenci. O strategiích bude dále referováno jen jako o Strategii ČR či Strategii SR a podobných ekvivalentech.

⁴ Vláda ČR schválila danou strategii usnesením č. 127 ze dne 23. února 2015. (Vláda ČR 2015b) Vláda SR přijala strategii romské integrace usnesením č. 1 dne 11. ledna 2012. (Vláda SR 2012)

⁵ Díky časovému rozestupu byla Strategie ČR ovlivněna dalšími unijními materiály, zejména Doporučeními Rady o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech, schválenými Radou EU dne 9. prosince 2013. (Vláda ČR 2014: 8)

Poprvé byly souhrnně identifikovány a popsány ve výzkumu „Sociografické mapovanie rómskych komunit na Slovensku“. (IVO 2004; srov. UNDP 2014)

Téma prostorového vyloučení se objevuje také v české strategii. Sociálně vyloučené lokality, obývané převážně romskými rodinami, jsou zde opět využity jako kritérium určující zaměření předmětné strategie. V roce 2006 jich bylo na území ČR identifikováno více než 300, o osm let později se jejich počet téměř zdvojnásobil. (GAC 2015, 2006) Na rozdíl od Strategie SR se zde však pozornost přeměrovává primárně na „všechny Romy jako celek“, tj. na „chudé, sociálně vyloučené i integrované, včetně Romů usilujících o emancipaci své menšiny“. (Vláda ČR 2014: 17) Tak je činěno především z důvodu existence „Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015“, soustředící se na řešení problematiky vyloučených lokalit. Se Strategií ČR se tudíž tematicky překrývá v oblasti socio-ekonomické integrace, nicméně další její hlavní cíle v lidskoprávní a národnostní oblasti explicitně netematizuje.

Metodou zvolenou pro účely této studie byla analýza dokumentů, jejímž cílem je „zjištění významu, získání porozumění a rozvinutí empirického vědění“. (Bowen 2009: 27; srov. Hendl 2005: 132-134) Dokumenty patří mezi poměrně běžně kvalitativně analyzované, avšak přehlížené typy dat. (Prior 2008: 230) Přitom do sociální reality vstupují dvěma fundamentálními způsoby. Zprvce to jsou výsledky lidské činnosti, reflektující ideovou a hodnotovou perspektivu svých tvůrců a kontexty, v nichž byly vytvářeny. Zadruhé samy lidskou činnost utvářejí. Prostřednictvím rozšiřování, sdílení, čtení a používání se dokumenty stávají aktérem *sui generis*, který ovlivňuje lidské jednání bez ohledu na intenci jejich autorů. (Atkinson – Coffey 1997)

Tato studie pracuje s výše popsaným statusem dokumentů na úrovni metodologických předpokladů. To znamená, že své ospravedlnění hledá v politické funkci analyzovaných dokumentů, zaujímajících ústřední postavení v kontextu strategického vládnutí. A i když se níže uvedená analýza nezabývá tím, jak je s nimi skutečně zacházeno či jaké praktické dopady mají, zkoumání jejich obsahu lze považovat za první a nezbytný krok ve snaze o pochopení vlivu veřejných politik v oblasti bezpečnosti a romské integrace na formování sociální reality. Co do vlastního postupu byly dokumenty analyzovány na způsob obsahové analýzy, spočívající v „kategorizování kvalitativních textových dat do shluků podobných entit [...] za účelem identifikování stálých vzorců a vztahů mezi proměnnými nebo tématy“ (Julien 2008: 120), přičemž je uplatňována jak deduktivní, tak induktivní strategie. (Srov. Mayring 2000)

V této studii byly využity obě. Deduktivně odvozené kategorie bezpečnosti, bezpečí a jejich morfologické ekvivalenty⁶ nejprve pomohly určit ty fragmenty textů Strategií ČR a SR, které se týkaly zkoumaného tématu. Následovala

⁶ Výjimkou byl výraz „zabezpečení“, který má v obou strategiích zjevně odlišné konotace.

induktivní fáze, během níž byly označené fragmenty kódovány k určení jednotlivých aspektů signifikátu bezpečnost. Tyto poznatky byly poté komparovány ke zjištění shod a rozdílů v obou textech. K posílení komparativního nastavení byly nakonec do analýzy zahrnuty také ty fragmenty, které sice v jednom textu nebyly vyznačeny sledovanými pojmy, avšak ve druhém ano a sémanticky si navzájem odpovídaly. Jinak řečeno, pokud česká strategie obsahuje kapitolu s názvem „Bezpečné soužití“, kde jsou jako hrozby diskutovány projevy politického extremismu, podpora aktivit krajní pravice částí veřejnosti či kriminalita ve vyloučených lokalitách, a slovenská strategie se těmto fenoménům taktéž věnuje, aniž by je však explicitně vymezovala pomocí „bezpečného soužití“ či obecně „bezpečnosti“, byly příslušné textové fragmenty rovněž analyzovány⁷.

Tentýž postup byl zopakován při studiu dalších dokumentů. Pokud se jednalo o dokumenty tvořící bezpečnostní politiku, jako dominantní analytické kategorie byly zvoleny „Romové“, „romský“ apod. Ve všech případech analýza navazovala na význam bezpečnosti určený v české a slovenské strategii romské integrace. K zachování komparativního nastavení studie byl ke každému analyzovanému materiálu z jednoho kontextu hledán jeho funkcionální ekvivalent v druhém kontextu. Těmito dokumenty byly:

- Bezpečnostní strategie České republiky 2015 (Vláda ČR 2015a),
- Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky (Vláda SR 2005),
- Koncepce boje proti extremismu pro rok 2015 (MV ČR 2015a),
- Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 (MV SR 2015),
- Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2012 až 2015 (MV ČR 2011),
- Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2012 – 2015 (MV SR 2011),
- Strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k menšinám (pro období let 2013 – 2014) (MV ČR 2013),
- Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015 (ÚV ČR 2011),
- Správna cesta – Rómska reforma (MV SR 2012),
- Komplettná správa o situácii rómskych komunit predkladaná na základe uznesenia č. 108 Výboru Národnej rady pre sociálne veci zo dňa 13. mája 2014 (ÚSVRK 2014a),

⁷ Naopak vyloučena byla všechna ta zjištění, jež sice odpovídají určitým bezpečnostním logikám či významům, ale v analyzovaných dokumentech takto vymezeny nejsou. Jako příklad uveďme studii Ivany Tomovské (2007), která jako bezpečnostní problémy zkoumá fenomény jako relativní deprivace, ztížený přístup k zdravotní péči nebo vzdělání. Ve srovnání s tímto postupem je Huysmansovská analýza induktivnější. Role výzkumníka či výzkumnice je zde sice stále zásadní, ale přitom omezenější; respektuje více vlastní znění textu než jeho či její představy o tom, čím by bezpečnost měla být.

- Odpočet plnenia úloh splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity Petra Polláka (ÚSVRK 2014b).

Analýza

Signifikant „bezpečnosť“ není ve zkoumaných strategiích zohledněn stejnou měrou. Slovenská strategie jej téměř nepoužívá, kdežto ta česká s ním pracuje poměrně extenzivně. Autoři Strategie SR přistupují k bezpečnosti jako jedné z forem sociální exkluze a podotýkají, že „vyloučení z bezpečnosti a vystavení vyšším bezpečnostním rizikům“ se vyskytuje v případě všech cílových skupin v „méně zjevné formě“. (Vláda SR 2011: 7) Na druhou stranu netvrdí, že by otázka bezpečnosti byla zcela bezvýznamná. Naopak by se podle nich měla stát objektem nadcházejících inkluzivních politik. (Ibid.: 25)⁸ Bez bližší specifikace se v sekci „Samospráva“ dále hovoří o zajištění „bezpečné cesty do školy a ze školy“ za pomoci „aktivizovaných nezaměstnaných“⁹ (ibid.: 51) a o „obnově zanedbaných bytových domů v případě, že je jejich obývání ještě bezpečné“. (Ibid.: 52) Na upozadění signifikance bezpečnosti ve Strategii SR toto však na výše řečeném nic zásadního nemění.

Strategie ČR předkládá bezpečnost jako jednu z priorit romské integrace. „Bezpečné soužití“ je prezentováno jako součást účelu strategie (Vláda ČR 2014: 10) a coby jeden z horizontálních strategických cílů je rozpracováno v samostatné kapitole. (Ibid.: 70) Tuto diskrepanci lze do jisté míry vysvětlit rozmachem protiromských demonstrací v ČR v roce 2013¹⁰. Sami autoři zmiňují tuto skutečnost v souvislosti s bezpečností Romů. Podle nich lze v posledních letech pozorovat posunutí tématu bezpečného soužití „dále do popředí“ v důsledku „masových sociálních nepokojů, které se odvíjí od místních potíží v soužití, někdy posílených vnitřní migrací Romů a dalších chudých za dostupným bydlením,“ a které někdy gradují do podoby „otevřených střetů, v nichž se většinové obyvatelstvo přidává na stranu krajně pravicových svolavatelů a organizátorů akcí“. (Vláda ČR 2014: 7) Vinou toho se podle autorů zhoršuje „nejen reálná situace, ale i společenská nálada. Roste frustrace a pocit bezvýchodnosti jak na straně Romů, tak i majoritní společnosti“. (Ibid.)

⁸ Pokud je autorovi této stati známo, žádná taková politika ve smyslu samostatného vládního dokumentu doposud nevznikla. Jak ale bude ukázáno dále, téma bezpečnosti nabylo na významu spolu s tzv. Správnou cestou – Rómskou reformou zosobněnou zplnomocněncem slovenské vlády pro rómské komunity Petera Polláka, jenž byl do této funkce jmenován kabinetem po přijetí Strategie SR.

⁹ K tématu aktivizace ekonomicky neaktivních Romů, viz van Baara (2012) a Makovický (2013).

¹⁰ Ministerstvo vnitra ČR (2014: 7) hovoří o celkem 26 protiromských demonstracích, z nichž ty nejvýznamnější se konaly v Duchcově, Českých Budějovicích a Ostravě.

Polarizaci společnosti podél etnických hranic odráží „vzrůstající otevřený anticiganismus“¹¹. (Ibid.: 19) Ten je pojímán jako „velmi nebezpečný fenomén“ (ibid.: 26), respektive jako jeden ze základních celospolečenských trendů, které romskou integraci „znesnadňují a brzdí“. (Ibid.: 18) Specifickou úlohu v tom sehrává vznik a šíření sociálně vyloučených lokalit. Na jedné straně tento proces „objektivně zhoršuje životní podmínky v sousedních lokalitách svými specifickými doprovodnými jevy, jako je pokles cen nemovitostí, přetížení sociálních služeb či drobná kriminalita“. (Ibid.: 19) Na straně druhé vede k vyšší náchylnosti přijímat „extrémní řešení“ u té části majoritní populace, jež by se z blízkosti vyloučené lokality chtěla odstěhovat, avšak různé okolnosti jí to nedovolují. (Ibid.: 19) Kvůli anticiganismu ovšem „ke spuštění agresivních projevů může snadno dojít i v prostředí mimo vyloučené lokality“. (Ibid.)

Obava z „nárůstu napětí mezi majoritním obyvatelstvem a Romy, která může přerůst do otevřených konfliktů včetně fyzického násilí“ (Vláda SR 2011: 4) je přítomna také ve slovenské strategii. Vzhledem k pozici, kterou v textu strategie zaujímá, tj. první kapitola „Záměr Slovenské republiky při začleňování romských komunit“, ji lze považovat za nanejvýš důležitou. Prevence eskalace napětí a násilí tvoří dominantní kritérium, jímž se dotyčná strategie legitimizuje a zdůvodňuje. Podrobněji je toto hledisko rozpracováno v kapitole „Oblast nediskriminace“. Ač se zde explicitně nehovoří o anticiganismu, pasáž upozorňuje na „stereotypizaci Romů jako sociálně nepřizpůsobivé skupiny zatěžující sociální systém a obraz romské populace jako deviantů či pachatelů trestné činnosti“ (ibid.: 47), bez jejichž změny nelze Romy úspěšně integrovat. Jako odpověď na nárůst napětí a potřeby prevence řešení interetnických konfliktů je navrhováno zavedení komunitní mediace a vytvoření smířčích rad a širší sítě řízení konfliktu, v nichž by byly zastoupeny nejružnější subjekty, včetně jednotlivých obyvatel „lokalit, v kterých je existující anebo hrozí potenciální konflikt související s koexistencí romské i neromské populace“. (Ibid.: 45)

I když se tedy ve Strategii SR signifikant „bezpečnost“ převážně nepoužívá, v případě signifikátu tohoto pojmu, odvozeného ze znění Strategie ČR, lze identifikovat v obou strategiích tytéž rysy. Především je to násilný konflikt, co je shodně prezentováno jako největší hrozba bezpečnosti obou konfliktních stran.

Bezpečnost Romů jakožto jedné z těchto stran explicitně tematizuje česká strategie. Podle nejmenovaných „romských aktivistů a Romů samotných dokonce jde o téma ústřední, které zastihuje dosud prioritní témata (např. boj proti sociálnímu vyloučení či vzdělávání romských dětí)“. (Vláda ČR 2014: 78)

¹¹ Anticiganismus je definován jako „zvláštní forma rasismu orientovaná proti romské menšině“. (Ibid.: 77)

Tento význam bezpečnosti ilustruje následující úryvek, kde je zajištění bezpečnosti pojímáno jako předpoklad pro realizaci dalších klíčových cílů strategie:

„Bezpečnost [...] nově určuje zorný úhel pohledu na situaci Romů a na vztahy s majoritní populací. Takovýto posun v nazírání je logický. Pokud romské rodiny nemají pocit elementárního bezpečí a bojí se vyjít z domu, stěží mohou řešit další životní otázky, jako je vzdělávání dětí či zaměstnání“. (Ibid.)

Protiromské demonstrace ovšem tvoří pouze část problému. Dalším důležitým aspektem bezpečného soužití je „kriminalita a další rizikové formy chování jako výsledek adaptace tzv. sociálně vyloučených Romů na specifické podmínky prostředí, v němž žijí“. (Ibid.: 78) Význam této problematiky více přibližuje Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2012 – 2015 (MV ČR 2011) a Strategie pro práci policie ve vztahu k menšinám. (MV ČR 2013) Jejich optikou není prostorové vyloučení „pouze sociální, ale rovněž bezpečnostní problém, jehož důsledky musí řešit PČR, a to od zvýšené kriminality pojíci se s prostředím sociálního vyloučení, tak zneužíváním tématu pravicovými extremisty usilujícími o podporu místních obyvatel“. (Ibid.: 3)¹²

Toto vymezení staví na následujícím předpokladu – bude-li úspěšně řešena bezpečnost v sociálně vyloučených lokalitách, bude snížena nejen majetková či násilná kriminalita páchaná jejími obyvateli, ale zároveň také omezena působnost pravicových extremistů. Postuluje se zde zkrátka hypotéza, podle níž existuje kauzální vztah mezi kriminalitou části obyvatel vyloučených lokalit (nezávislá proměnná) a nárůstem aktivit politického extremismu (závislá proměnná). To znamená, že se od neutrálního pojetí (zamezení vzniku újmy na obou etnických stranách) dostáváme přes to pozitivní (zajištění bezpečnosti Romům) k negativní perspektivě, kde Romové přestávají být chápáni jako ti ohrožování, ale sami se stávají hrozbou.

Jako nositelé ohrožení jsou Romové z vyloučených lokalit interpretováni dvěma souvisejícími způsoby. Zaprvé, nadměrný výskyt „běžné“ kriminality zapřičiňuje, že se z nezákonných vzorců jednání stává ve vyloučených lokalitách kulturně-právní norma. Zdejší kriminalita je chápána jako pyramida, na jejímž vrcholu stojí „ti, kteří zneužívají nestandardní životní situace lidí žijících v sociálním vyloučení. Jde o lichváře, drogové dealery, kuplíře, organizátory nelegálních zaměstnání a další osoby organizující systematickou nezákonnou činnost“. (ÚV ČR 2011: 8) Kvůli těmto osobám se z obětí stávají sami pachatelé, přičemž tou vůbec nejohroženější skupinou mají být nezletilí.

¹² Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2012 – 2015 žádné zmínky o Romech neobsahuje. Jestliže se však zde píše o marginalizovaných komunitách, jsou podobně jako v českém případě reprezentovány jako oběti i pachatelé. (MV SR 2011: 11)

Níže uvedená citace z české strategie tuto metaforu „kulturní nákazy“ zachycuje:

„Bezpečnostní rizika pro romskou menšinu přináší i výskyt kriminality a dalších rizikových forem chování v tzv. sociálně vyloučených romských lokalitách. Živnou půdou pro jejich šíření je prostředí a vysoká koncentrace obyvatel, kteří se snadno stávají obětí dealerů drog, lichvářů či poskytovatelů nelegální práce, kteří zneužívají jejich krizovou situaci, nízké právní povědomí a nedostatek možností legální obživy. Prostor, kde se kriminalita a další rizikové formy chování stávají normou, je nebezpečné z hlediska výchovy dětí a mládeže, které mohou přejímat a uplatňovat tyto vzorce chování ve svém budoucím životě“. (Vláda ČR 2014: 78)

Druhé nebezpečí, jehož původci jsou romští obyvatelé vyloučených lokalit, tkví v politickém extremismu. O tom referuje Bezpečnostní strategie ČR:

„Existence sociálně vyloučených lokalit a sociálních skupin se spolupodílí na vytváření kriminogenního prostředí, vyvolává interetnické a sociální napětí, kterého následně využívají nejrůznější extremistické skupiny“. (Vláda ČR 2015a: 12)

Hrozba extremismu je primárně hrozbou ústavnímu pořádku. Ve srovnání s předchozím pojetím zde tudíž dochází k vystřídání sousedů obyvatel vyloučených lokalit na pozici ohrožených státním aparátem. Z toho důvodu je zřejmé, proč se v aktuální české proti-extremistické koncepci objevují požadavky na řešení kriminality ve vyloučených lokalitách. (MV ČR 2015a: 4)

Za tímto účelem je realizováno několik preventivních programů. V Programu prevence kriminality – Úsvit se soustředí na „zaangažování samotných obyvatel sociálně vyloučených lokalit“ (MV ČR 2011: 24-25), a sice zejména skrze obsazování pozice asistenta prevence kriminality. Asistenti, působící při obecní či státní policii, mají usnadnit proces budování vzájemné důvěry mezi bezpečnostními aparáty a obyvatelstvem vyloučených lokalit. Cílem zřízení tohoto institutu je „zvyšování bezpečí v sociálně vyloučených lokalitách a jejich okolí, eliminace sociálně rizikových jevů, prevence útoků páchaných s extremistickým motivem a podpora nerepresivních metod práce PČR i obecní policie“. (MV ČR 2013: 32) V souvislosti s prevencí kriminality ve vyloučených lokalitách je zmiňován také projekt „Domovník – preventista“, jenž se má podílet na zajišťování bezpečnosti v místě svého bydliště v součinnosti s policistou a asistentem. (MV ČR 2015a: 4, 2015b)

Jakkoli se s některými romskými obyvateli vyloučených lokalit počítá při zajišťování bezpečnosti, posun směrem ke konstruování Romů jako hrozby je evidentní. Tak je činěno prostřednictvím produkce specifických sociálních

kategorií (dealeri, lichváři aj.), kteří ohrožují své sousedy, obyvatele přilehlých, nevyloučených obecních částí a v posledku i samotný stát.

Ve slovenském kontextu lze zaznamenat podobnou tendenci ke konstrukci nebezpečné kategorie uvnitř romské populace. Namísto dealerů a lichvářů se zde hovoří o „sociálně nepřizpůsobivých“ a především „rizikových rodinách“. Tyto pojmy nejsou v žádném dokumentu přesně definovány. Přesto mají poměrně jasnou funkci. S odvoláním na bezpečnost je jimi legitimizována rozsáhlejší aktivita státního aparátu, která má za cíl více kontrolovat a regulovat marginalizované romské komunity. (ÚSVRK 2014a: 6; Lajčáková 2013: 31-32)

Z čeho vyvstává nebezpečnost této kategorie, to lze odvodit z následujícího popisu přístupu státu k romským občanům. Ten mimo jiné „vyhodnocuje stupeň rizikovosti rodiny pro zdravý vývoj dítěte“, „určí minimální rozsah veřejně prospěšných prací, které musí na sociální pomoc odkázaný občan odpracovat, aby měl nárok na motivační část sociálních dávek“ a „zavede opatření, které zabezpečí, aby lidé odkázaní na sociální pomoc už neměli sociálně přestupkovou imunitu, která jim dnes umožňuje páchat přestupky bez postihu“. (ÚSVRK 2014a: 7-8) Dokument „Odpočet plnenia úloh splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity Petra Polláka“ pak toto téma explicitně rámuje konceptem bezpečnosti. (ÚSVRK 2014b) V kapitole „Bezpečnosť a vymahateľnosť práva“ je jako hlavní problém identifikována „beztrestnosť“ pachatelů z marginalizovaných romských komunit, viz:

„Nemožno tolerovať, aby se ti, čo porušujú zákon, skrývali za chudobu a ospravedlňovali svoje protiprávni činy materiálnym nedostatkom. Za spôsobené škody na majetku alebo za porušovanie pravidiel v občanském soužití musí být zodpovědní i lidé odkázaní na sociální pomoc a zaplatit pokutu ze svých nízkých příjmů“. (Ibid.: 15)

Zrušení tohoto stavu bylo dosaženo novelizacemi zákona o pomoci v hmotné nouzi a zákona o přestupcích. Od 1. ledna 2014 tudíž lze pachatele, pobírající příspěvek v hmotné nouzi, sankcionovat strháváním uložené pokuty z poskytovaných sociálních dávek.

Dalším bezpečnostním opatřením bylo zaprvé proškolení speciálních policistů v oblastech „zvyšování právního vědomí členů romské komunity, poskytování drobných poradenských služeb a v neposlední řadě garantování dodržování základních lidských práv Romů ze strany policie“. (ÚSVRK 2014a: 29)¹³ Zadruhé byl vytvořen institut tzv. Romských občanských hlídek. Ty plní ve slovenském systému tutéž funkci jako asistenti prevence kriminality v Česku. Obsazovány jsou vybranými zájemci, evidovanými na úřadu práce,

¹³ Pro úplnost dodejme, že vzdělávání policistů je prioritou také v českém kontextu. (MV ČR 2013: 20-29)

z prostředí marginalizovaných romských komunit. Jako jejich základní úkoly jsou jmenovány: „ochrana veřejného pořádku, ochrana soukromého a veřejného majetku, ochrana dětí a mládeže před negativními jevy, ochrana životního prostředí a ochrana plynulosti a bezpečnosti silniční dopravy“. (ÚSVRK 2014a: 46) Zvláště zdůrazněno pak v této souvislosti bylo, že hlídky budou „udržovat pořádek uvnitř segregovaných a separovaných komunit i zabráňovat kriminalitě, kterou Romové páchají mimo osady“. (Ibid.)

V posledně citované větě je již posun ke konstrukci Romů jako ohrožení doveden do konce. Nejsou to ani „sociálně nepřizpůsobiví“, ani „rizikové rodiny“. Jsou to „Romové“, kteří jsou nebezpeční. A skutečnost, že do neutralizace tohoto nebezpečí jsou zapojováni také členové marginalizovaných romských komunit, na tomto konstatování nic nemění.

Závěrečná reflexe

Tato studie si kladla za cíl zjistit, jak je konstruován sémantický vztah bezpečnosti a Romů v českých a slovenských vládních dokumentech. Za tímto účelem byl analyzován datový korpus sestávající ze strategií romské integrace a dalších relevantních materiálů, zejména z oblasti bezpečnostní politiky. Přestože se oba kontexty lišily jak co do pozornosti věnované zkoumanému tématu, tak co do povahy jednotlivých aspektů tohoto tématu, ve výsledku byly identifikovány tři základní významy bezpečnosti ve vztahu k Romům.

První a nejsilněji akcentovaný význam lze charakterizovat jako násilný konflikt, kde je bezpečnost a nebezpečnost rovnoměrně rozložena mezi romskou a neromskou část populace. Za jeho nejzávažnější manifestací jsou považovány masové sociální nepokoje, potenciálně směřující až ke „kolapsu společenské soudržnosti“. (Vláda ČR 2014: 7) Tento pohled je společný pro oba kontexty. Druhý význam specificky pojednává o bezpečnosti Romů, kterou ohrožuje jednak etnicky motivované násilí a diskriminace, jednak působení různých subjektů zneužívajících jejich situaci danou sociálním vyloučením. Tuto druhou variantu ovšem tematizují téměř výhradně jen české materiály.

V posledním případě dochází k převrácení rolí, Romové jsou z pozice ohrožovaných transponováni do pozice ohrožujících. Nebezpečnost Romů obvykle není konstruována přímo, ale jsou k tomu využívány specifické sociální kategorie jako „drogoví dealeři“, „lichváři“, „kuplíři“, „sociálně nepřizpůsobiví“ či „rizikové rodiny“. I zde však existují rozdíly mezi oběma kontexty. Zatímco ve slovenských materiálech jsou tyto konstrukce zasazeny do moralistického diskurzu, v němž se do popředí klade individuální zodpovědnost, přístup příznačný pro české dokumenty má spíše scientistický charakter. Na způsob objektivních zákonitostí je kriminalita obyvatel vyloučených lokalit prezentována jako epidemie šířící se nejprve uvnitř nich, odtud pak za jejich

hranice, kde ústí ve zvýšené riziko podpory extremistických organizací. Nakonec je to tedy stát, co je zde vnímáno jako v ohrožení.

Tyto tři významy bezpečnosti reflektují komplikované postavení Romů v kontextu veřejných politik evropských států. Zatímco první dva odpovídají liberálním principům vlády zákona a ochrany lidských práv, ten poslední svědčí spíše o tendenci Romy diskriminovat a přispívat k jejich sociálnímu vyloučení.

Huub van Baar (2014) konceptualizoval praktiky neliberálního vládnutí, jenž z Romů dělá bezpečnostní hrozbu a legitimizují se nutností její regulace, jako „rozumný anticiganismus“. Ten se oproti tomu „nerozumnému“ liší absencí fyzického násilí. Kvůli tomu však není o nic méně znepokojující. Napomáhá totiž reprodukovat stávající sociální řád, vyznačující se etnickou diskriminací a ekonomickou nerovností, a samo násilí má spíše povahu aktu vyrůstajícího z protiromských předsudků a stereotypů nežli svébytného fenoménu. (Srov. van Baar 2011) Z liberálního hlediska je vhodné, aby se tvůrci strategických dokumentů jakékoli anticiganistické perspektivy vyvarovali. I když se lze například domnívat, že programy prevence kriminality mohou být prospěšné z hlediska kontroly kriminality na lokální úrovni, způsob jejich rámování tento záměr podřívá. Vkládání kauzálního vztahu mezi vyloučené lokality a politický extremismus ponejvíce připomíná uplatňování principu kolektivní viny na Romy jako skupinu, jímž je tolik poznamenáno česko/slovensko-romské soužití. (Srov. Vašečka 2003; Weinerová 2014)

V liberálních demokraciích bývá pojem bezpečnosti využíván k porušování lidských práv. (Bigo – Tsoukala 2008) Jak nicméně ukazují někteří teoretici bezpečnosti a koneckonců také autoři analyzovaných dokumentů, nemusí tomu tak být vždy. Problémy etnické diskriminace a násilí mohou posloužit jako výchozí bod pro formulaci veřejné politiky, která povede k „osvobození lidí od podmínek nebezpečnosti, které omezují jejich životy“. (Booth 2007: 115) Který z těchto přístupů ve výkonu veřejných politik prakticky převažuje, tato studie zjistit neumožňuje. Jednotlivá zjištění však mohou posloužit jako východisko pro další výzkumy, které si za svůj cíl vytknou objasnění způsobů, jimiž se významy (ne)bezpečnosti Romů manifestují v politickém a byrokratickém rozhodování příslušných státních orgánů. Vzhledem k politické a etické závažnosti tohoto tématu lze takové výzkumy pokládat za nanejvýš žádoucí.

Václav Walach je výzkumným pracovníkem na Katedře antropologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity a doktorským studentem politologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Odborně se věnuje tématům bezpečnosti, sociálního vyloučení, kriminality a její kontroly a postavení Romů v evropských společnostech.

LITERATURA

- AEDH (European Association for the Defense of Human Rights), 2012: *Roma People in Europe in the 21st Century: Violence, Exclusion, Insecurity*, Brussels: European Association for the Defense of Human Rights.
- ATKINSON, P. – COFFEY, A., 1997: Analysing Documentary Realities. In: Silverman, D. (eds.): *Qualitative Research: Theory, Method and Practice*. London: Sage, s. 45-62.
- BĂRBULESCU, H., 2012: „Constructing the Roma People as a Societal Threat. The Roma Expulsions from France.“ *European Journal of Science and Theology* 8, č. 1, s. 279-289.
- BIGO, D. – TSOUKALA, A. (ed.), 2008: *Terror, Insecurity and Liberty. Illiberal Practices of Liberal Regimes after 9/11*. London: Routledge.
- BOOTH, K., 2007: *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BOWEN, G. A., 2009: „Document Analysis as a Qualitative Research Method.“ *Qualitative Research Journal* 9, č. 2, s. 27-40.
- BREARLEY, M., 2001: „The Persecution of Gypsies in Europe.“ *American Behavior Scientist* 45, č. 4, s. 588-599.
- BUBANDT, N., 2005: „Vernacular Security: The Politics of Feeling Safe in Global, National and Local Worlds.“ *Security Dialogue* 36, č. 3, s. 275-296.
- BURGESS, J. P., 2014: *The Future of Security Research in the Social Sciences and Humanities. Discussion Paper*. Strasbourg: European Science Foundation.
- BUZAN, B. – WÆVER, O. – DE WILDE, J., 2005 [1998]: *Bezpečnost: nový rámec pro analýzu*. Brno: Centrum strategických studií.
- CAHN, C. – TREHAN, N., 1997: *Time of the Skinheads: Denial and Exclusion of Roma in Slovakia. Country Reports Series No. 3*. Budapest: European Roma Rights Centre.
- CAPARINI, M., 2010: *State Protection of the Czech Roma and the Canadian Refugee System. CEPS: Liberty and Security in Europe*. <http://aei.pitt.edu/15126/> (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- CEU (Council of the European Union), 2011: *An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020*. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0173&from=CS> (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- CIUTĂ, F., 2009. „Security and the Problem of Context: A Hermeneutical Critique of Securitization Theory.“ *Review of International Studies* 35, č. 2, s. 301-326.
- COE (Council of Europe), 2012: *Human Rights of Roma and Travellers in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Dostupné z: https://www.coe.int/t/commissioner/source/prems/prems79611_GBR_CouvHumanRightsOfRoma_WEB.pdf (naposledy otevřeno 20. 8. 2015).
- DE SAUSSURE, F., 2007 [1916]: *Kurs obecné lingvistiky*. Třetí vydání v nakladatelství Academia. Praha: Academia.
- DE WILDE, J., 2008: *Speaking or Doing Human Security?* In: Den Boer, M. – De Wilde, J. (eds.): *The Viability of Human Security*. Amsterdam University Press: Amsterdam, s. 225-254.

- DILLON, M., 1996. *Politics of Security. Towards a Political Philosophy of Continental Thought*. London: Routledge.
- EC (European Commission), 2010: *Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF> (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- ECO, U., 2009: *Meze interpretace*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- ECRI (European Commission against Racism and Intolerance), 2014: *ECRI Report on Slovakia (Fifth Monitoring Cycle)*. Strasbourg: ECRI Secretariat. Dostupné z: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Slovakia/SVK-CbC-V-2014-037-ENG.pdf> (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- ECRI (European Commission against Racism and Intolerance), 2011: *ECRI General Policy Recommendation No. 13 On Combating Anti-Gypsyism and Discrimination against Roma*. Strasbourg: ECRI Secretariat. Dostupné z: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N13/e-RPG%2013%20-%20A4.pdf (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- ECRI (European Commission against Racism and Intolerance), 2009: *ECRI Report on the Czech Republic (Fourth Monitoring Cycle)*. Strasbourg: ECRI Secretariat. Dostupné z: http://hudoc.ecri.coe.int/XML/ECRI/ENGLISH/Cycle_04/04_CbC_eng/CZE-CbC-IV-2009-030-ENG.pdf.
- ERPC (European Roma Policy Coalition), 2012: *Analysis of the National Roma Integration Strategies*. Brussels: European Roma Policy Coalition. Dostupné z: http://www.ergonetwork.org/media/userfiles/media/Final%20ERPC%20Analysis%2021%2003%2012_FINAL.pdf (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- ERRC (European Roma Rights Centre), 2011: *Imperfect Justice. A Report by the European Roma Rights Centre*. Budapest: European Roma Rights Centre. Dostupné z: <http://www.errc.org/cms/upload/file/czech-hungary-slovakia-imperfect-justice-06-march-2011.pdf> (otevřeno 13. 8. 2015).
- ERRC (European Roma Rights Centre), 2012: *Attacks against Roma in Hungary, the Czech Republic and the Slovak Republic*. Budapest: European Roma Rights Centre. Dostupné z: <http://www.errc.org/article/attacks-against-roma-in-hungary-the-czech-republic-and-the-slovak-republic/3042> (otevřeno 13. 8. 2015).
- FEISCHMIDT, M. – SZOMBATI, K. – SZUHAY, P., 2013: *Collective Criminalization of the Roma in Central and Eastern Europe*. In: Body-Gendrot, S. – Hough, M. – Kereszi, K. – Lévy, R. – Snacken, S. (eds.): *The Routledge Handbook of European Criminology*. London and New York: Routledge, s. 168-187.
- FRA (European Union Agency for Fundamental Rights), 2014: *Discrimination against and Living Conditions of Roma Women in 11 EU Members*. Vienna: European Union Agency for Fundamental Rights. Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-roma-survey-gender_en.pdf (otevřeno 13. 8. 2015).
- FRA (European Union Agency for Fundamental Rights), 2009: *EU-MIDIS: European Union Minorities and Discrimination Survey – Main Results Report, Conference edition*. Vienna: FRA. Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2099-FRA-2012-Roma-at-a-glance_EN.pdf (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).

- GAC, 2015: Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR. Praha: Gabal Analysis & Consulting.
- GAC, 2006: Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. Praha: Gabal Analysis & Consulting.
- GEERTZ, C., 1973: *The Interpretation of Culture*. New York: Basic Books.
- GOLDSTEIN, D., 2010: Toward a Critical Anthropology of Security. *Current Anthropology* 5, č. 4, s. 487-517.
- GUY, W., 2001: The Czech Lands and Slovakia: Another False Dawn? In: týž (eds.): *Between Past and Future: The Roma of Central and Eastern Europe*. Hatfield: University of Hertfordshire Press, 2001, s. 285-332.
- HANCOCK, I., 2001: *Země utrpení*. Praha: Signeta.
- HENDL, J., 2005: *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- HUYSMANS, J., 2008: The Jargon of Exception on Schmitt, Agamben and the Absence of Political Society. *International Political Sociology* 2, č. 2, s. 165-183.
- HUYSMANS, J., 1998: „Security! What Do You Mean? From Concept to Thick Signifier.“ *European Journal of International Relations* 4, č. 2, s. 226-255.
- IVO (Inštitút pre verejné otázky), 2004: Sociografické mapovanie rómskych komunit na Slovensku. Dostupné z: <http://www.ivo.sk/490/sk/projekty/sociograficke-mapovanie-romskych-komunit-na-slovensku> (naposledy otvorené 13. 8. 2015).
- JULIEN, H., 2008: Content Analysis. In: Given, L. M. (ed.): *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications, s. 120-121.
- KAVALIAUSKAITE, J., 2008: „Chimeras of Terror: Disciplining Roma Identity in Lithuania.“ *Alternatives: Global, Local, Political* 33, č. 2, s. 153-171.
- LAIČÁKOVÁ, J., 2013: *Správa občianskej spoločnosti o implementácii stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 a revidovaného akčného plánu dekády na Slovensku*. Budapest: Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation.
- LIÉGEOIS, J.-P., 1995: *Rómovia, Cigáni, kočovníci*. Bratislava: Academia Istropolitana.
- MAKOVICKY, N., 2013: Work Pays: Slovak Neoliberalism as Authoritarian Populism. *Focaal – Journal of Global and Historical Anthropology* 67, s. 77-90.
- MANJIKIAN, M., 2013: *Securitisation of Property Squatting in Europe*. London and New York: Routledge.
- MAYRING, P., 2000: „Qualitative Content Analysis.“ *Forum: Qualitative Social Research* 1(2). Dostupné z: <http://qualitative-research.net/fqs-texte/2-00/2-00mayring-e.htm> (naposledy otvorené 1. 2. 2016).
- MARUŠÁK, M. – SINGER, L., 2009: Social Unrest in Slovakia 2004: Romani Reaction to Neoliberal Reforms. In: Sigona, N. – Trehan, N. (eds.): *Romani Politics in Contemporary Europe: Poverty, Ethnic Mobilization, and the Neoliberal Order*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, s. 186-208.
- MERLINO, M., 2009: The Italian (In)Security Package: Security vs. Rule of Law and Fundamental Rights in EU. The CEPS Research Paper No. 14. Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/10764/1/1809.pdf> (naposledy otvorené 13. 8. 2015).
- MV ČR (Ministerstvo vnitra České republiky), 2015a: *Koncepce boje proti extremismu pro rok 2015*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.

- MV ČR (Ministerstvo vnitra České republiky), 2015b: Specifické programy prevence kriminality: Domovník – preventista. Praha: Ministerstvo vnitra ČR. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/specificke-programy-prevence-kriminality.aspx?q=Y2hudW09OA%3D%3D>.
- MV ČR (Ministerstvo vnitra České republiky), 2013: Strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k menšinám (pro období let 2013 – 2014). Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- MV ČR (Ministerstvo vnitra České republiky), 2011: Strategii prevence kriminality v České republice na léta 2012 – 2015. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- MV SR (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky), 2012: Správna cesta – Rómská feroma. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR. Dostupné z: <http://www.minv.sk/?romskareforma1> (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- MV SR (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky), 2011: Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2012 – 2015. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR.
- MV SR (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky), 2015: Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019. Bratislava: Ministerstvo vnútra.
- NACU, A., 2012: „From Silent Marginality to Spotlight Scapegoating? A Brief Case Study of France’s Policy Towards the Roma.“ *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38, č. 8, s. 1323-1328.
- NEOCLEOUS, M., 2011: Security as Pacification. In: Neocleous, M. – Rigakos G. S. (eds.): *Anti-Security*. Ottawa: Red Quill Books, s. 23-56.
- O’NIONS, H., 2011: „Roma Expulsions and Discrimination: The Elephant in Brussels.“ *European Journal of Migration and Law* 13, č. 4, s. 361-388.
- ODIHR (Office for Democratic Institutions and Human Rights, Organization for Security and Co-operation in Europe), 2013: Implementation of the Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti Within the OSCE Area. Renewed Commitments, Continued Challenges. Warsaw: ODIHR. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/107406?download=true> (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- ODIHR (Office for Democratic Institutions and Human Rights, Organization for Security and Co-operation in Europe), 2003: Action Plan on Improving the Situation of Roma and Sinti Within the OSCE Area. Vienna: The OSCE’s Secretariat. Dostupné z: <http://www.osce.org/odihr/17554?download=true> (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- OSCE (Organization for Security and Co-operation in Europe), 2000: Report on the situation of Roma and Sinti in the OSCE Area. The Hague: OSCE High Commissioner on National Minorities. Dostupné z: <http://www.osce.org/hcnm/42063?download=true> (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- PARKER, O., 2012: „Roma and the Politics of EU Citizenship in France: Everyday Security and Resistance.“ *Journal of Common Market Studies* 50, č. 3, s. 475-491.
- PRIOR, L. F., 2008: Document Analysis. In: Given, L. M. (ed.): *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. Thousand Oaks: SAGE Publications, s. 230-231.
- PUSCA, A., 2010: „The ‘Roma Problem’ in the EU. Nomadism, (In)visible Architectures and Violence.“ *Borderlands E-Journal* 9, č. 2, s. 1-17.

- ROWLEY, C. – WELDES, J., 2012: „The Evolution of International Security Studies and the Everyday: Suggestions from the Buffyverse.“ *Security Dialogue* 43, č. 6, s. 513-530.
- SIGONA, N., 2011: The Governance of Romani People in Italy: Discourse, Policy and Practice. *Journal of Modern Italian Studies* 16, č. 5, s. 590-606.
- STEWART, M. (ed.), 2012: *The ‘Gypsy Menace’: Populism and the New Anti-Gypsy Politics*. London: C Hurst & Co Publishers Ltd.
- TESSER, L. M., 2003: „The Geopolitics of Tolerance: Minority Rights Under EU Expansion in East-Central Europe.“ *East European Politics and Societies* 17, č. 3, s. 483-532.
- TOMOVSKA, I., 2007: Poverty, Discrimination and the Roma: a Human Security Issue. *Human Security Perspectives* 7, č. 1, s. 63-82.
- UNDP (United Nations Development Programme), 2014. *ATLAS rómskych komunit na Slovensku 2013*. Bratislava: Regionálne centrum Rozvojového programu OSN Pre Európu a Spoločenstvo nezávislých štátov v Bratislave.
- ÚSVRK (Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity Ministerstvo vnútra SR), 2014a: Kompletná správa o situácii rómskych komunit predkladaná na základe uznesenia č. 108 Výboru Národnej rady pre sociálne veci zo dňa 13. mája 2014. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR. Dostupné z <http://www.minv.sk/?romske-komunity-uvod&subor=205133> (naposledy otvorené 13. 8. 2015).
- ÚSVRK (Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity Ministerstvo vnútra SR), 2014b: Odpočet plnenia úloh splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity Petra Polláka. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR. Dostupné z: <http://www.minv.sk/?romske-komunity-uvod&subor=205031> (naposledy otvorené 13. 8. 2015).
- ÚV ČR (Úřad vlády ČR), 2011: Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015. Praha: Úřad vlády ČR. Dostupné z: http://dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/strategie_boje_p_soc_vyloucení_2011_2015.pdf (naposledy otvorené 13. 8. 2015).
- VAN BAAR, H., 2014: The Emergence of a Reasonable Anti-Gypsyism in Europe. In: Agarín, T. (eds.): *When Stereotypes Meets Prejudice*. Stuttgart: Ibidem Verlag, s. 25-42.
- VAN BAAR, H., 2012: Socio-Economic Mobility and Neo-Liberal Governmentality in Post-Socialist Europe: Activation and the Dehumanisation of the Roma. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38, č. 8, s. 1289-1304.
- VAN BAAR, H., 2011: Europe’s Romaphobia: Problematization, Securitization, Nomadization. *Environment and Planning D* 29, č. 2, s. 203-212.
- VAŠEČKA, M., 2003: Relationship of the Majority Population to the Roma. In: Vašečka, M. – Jurásková, M. – Nicholson, T. (eds.): *Čačipen Pal o Roma. A Global Report on Roma in Slovakia*. Bratislava: Institute for Public Affairs, s. 227-236.
- VERMEERSCH, P., 2003a: „Ethnic Minority Identity and Movement Politics: The Case of the Roma in the Czech Republic and Slovakia.“ *Ethnic and Racial Studies* 26, č. 5, s. 879-901.

- VERMEERSCH, P., 2003b: „EU Enlargement and Minority Rights Policies in Central Europe: Explaining Policy Shifts in the Czech Republic, Hungary and Poland.“ *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues* 4, č. 1, s. 1-32.
- VLÁDA ČR, 2015a: Bezpečnostní strategie České republiky. Praha: Úřad vlády ČR. Dostupné z: http://www.mzv.cz/file/1386521/Bezpecnostni_strategie_2015.pdf (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- VLÁDA ČR, 2015b: Usnesení Vlády České republiky ze dne 23. února 2015 č. 127 o Strategii romské integrace do roku 2020. Praha: Úřad vlády ČR. Dostupné z: <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/VPRA9U9AS85O> (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- VLÁDA ČR, 2014: Strategie romské integrace do roku 2020. Praha: Úřad vlády ČR. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/2014_05_13_Romska-strategie-2020.doc (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- VLÁDA SR, 2012: Uznesenie Vlády Slovenskej republiky č. 1 z 11. januára 2012 k stratégii Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020. On-line zdroj: <http://www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Uznesenie-12307> (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- VLÁDA SR, 2011: Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020. Bratislava: Úrad vlády SR. Dostupné z: <http://www.minv.sk/?romske-komunity-uvod&subor=160449> (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- VLÁDA SR, 2005: Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky. Bratislava: Úrad vlády SR. <http://www.mod.gov.sk/data/files/833.pdf> (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- VÝBOR OSN (Výbor pro odstranění rasové diskriminace OSN), 2012: Posouzení zpráv předložených smluvními stranami podle článku 9 Úmluvy: Česká republika. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-uluv/Zaverecna-doporuceni-Vyboru-pro-odstraneni-rasove-diskriminace_1.doc (naposledy otevřeno 13. 8. 2015).
- WEINEROVÁ, R., 2014: Anti-Gypsyism in the Czech Republic: Czechs' Perception of Roma in Cultural Stereotypes. *Acta Ethnographica Hungarica* 59, č. 1, s. 211-221.
- WÆVER, O., 1995: Securitisation and Desecuritisation. In: Lipschutz, R. D. (eds.): *On Security*. New York: Columbia University Press, s. 46-86.
- ZEDNER, L., 2009: *Security*. London a New York: Routledge.